

– С. 170–175. 16. Симоненко, О.В. Фауна и экология иксодовых клещей (Parasitiformes, Ixodidae) Харьковской области [Текст] / О.В. Симоненко // Вет. медицина : мідвід. темат. наук. зб. – Х., 2000. – Вип. 77. – С. 293–298. 17. Тимофеева, Б.А. Эктопаразиты птиц. [Текст] / Б.А. Тимофеева // Вет. консультант. – 2003. – № 14. – С. 14–16.

STRATEGY AND TACTICS IN SOLVING THE PROBLEMS RELATED TO THE BLOOD-SUCKING ARTHROPODS

Zlotin A.Z.

Kharkov National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkov

Mishchenko A.A.

Kharkov Entomological Society, Ukraine, Kharkov

Prisniy A.V.

Belgorod State University, Belgorod, Russia

Among the topical issues of animal health providing specialized livestock, an important place belongs to the problem of the protection of animals and livestock buildings from harmful arthropods. The article presents some of the results of research the arthropods in Ukraine and southern Russia, having direct relevance to the modern animal husbandry.

УДК 595.1:599.742.1+599.742.7(477)

**СВІЙСЬКІ СОБАКИ І КОТИ ЯК РЕЗЕРВЕНТИ ПРИРОДНОВОГНИЩЕВИХ
І ЗООНОЗНИХ ГЕЛЬМІНТОЗІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ**

Корнюшин В.В., Малишко Е.І., Малега О.М.

Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ, м. Київ

В останні десятиріччя в Україні спостерігається швидке зростання чисельності свійських собак. З'являються і набувають популярності нові породи, значну частину породних тварин завозять до України з різних країн світу, створюючи можливість потрапляння нових для регіону видів паразитів, зокрема і гельмінтів. Також збільшується кількість безпритульних тварин, зграї собак стали звичайними не тільки у великих містах, вони опановують і природні біоценози рекреаційних територій, чорнобильську зону відчуження, інші території що охороняються, тощо. Зди́чавілі собаки займають вільні екологічні ніші, проникаючи в осередки природно-вогнищевих хвороб, зокрема гельмінтозів, включаються у коло циркуляції збудників інвазій, стаючи важливою ланкою, що може об'єднати природні і синантропні осередки небезпечних зоонозів. Собаки, переважно безпритульні, вже стали головними жителами іксодових кліщів у межах київського мегаполісу. Активна міграція безпритульних собак забезпечує занос кліщів, заражених збудниками різних хвороб людей і свійських тварин з природних біоценозів зеленої зони Києва до забудованих ділянок міста. Це вже зумовило зростання захворюваності людей бореліозом Лайма [1]. Такі самі тенденції можна очікувати і щодо гельмінтозоонозів та природно-вогнищевих гельмінтозів.

Паралельно відбувається зростання чисельності лисиць, зумовлене різними причинами, зокрема і широким застосуванням вакцинації проти сказу, який був природним регулятором чисельності цих тварин. Це супроводжується транскордонною експансією європейських популяцій лисиці в Україну і сприяє поширенню деяких раніше невідомих в Україні небезпечних зоонозних хвороб, зокрема альвеококкозу, поки що у лисиць [2]. До того ж в Європі відзначається швидка синантропізація, урбанізація лисиці, вона вже стала звичайним компонентом населення лісопарків і парків багатьох європейських столиць і інших великих міст. Відповідно випадки альвеококкозу людини є звичайним явищем у сусідніх з Україною країнах (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). З огляду на спільність гельмінтофауни свійських собак і диких хижаків (вовк, лисиця, шакал тощо) все це створює зовсім нову епідеміологічну та епізоотологічну ситуацію, що має тенденцію стати характерною ознакою нового ХХІ століття.

Перші цілеспрямовані дослідження гельмінтофауни свійських собак і котів України були здійснені під час кількох Союзних Гельмінтологічних Експедицій, які працювали на цій території під загальним керівництвом К.І. Скрябіна у 20-ті роки минулого століття. Результати опрацювання зібраних матеріалів були опубліковані у збірці «Деятельность двадцати восьми гельминтологических экспедиций в СССР (1919–1925)» [3], монографії А.М. Петрова [4], а також у окремих роботах [5–11]. Зокрема, у роботі С.В. Іваницького [8] наведено детальний огляд накопичених на той час відомостей про гельмінтів свійських і диких хижих тварин України. Трохи пізніше дослідження гельмінтів свійських тварин, зокрема собак і котів було розпочато у Українському науково-дослідному інституті експериментальної ветеринарії (Харків) [12–16], Інституті зоології НАН України [17], Одеському бактеріологічному інституті [18], деяких інших установах.

У повоєнні роки дослідження гельмінтів собак і котів у цих інститутах були поновлені, до них додалися інші центри паразитологічних досліджень, зокрема Київський і Харківський ветеринарні інститути та Київський НІІ епідеміології та мікробіології. У цей час дослідження гельмінтів свійських собак стосувались переважно окремих найважливіших захворювань, таких як ехінококкоз, мультицептоз (ценуроз) та ін. [19–23]. Особливо необхідно відзначити дослідження паразитологічної ситуації, які проводились під керівництвом О.П. Маркевича та Р.С. Чеботарьова, результати щодо свійських собак і котів опубліковані у кількох ґрунтовних роботах [24–26]. Велика монографія А.Н. Каденациі узагальнює результати вивчення гельмінтів свійських і диких ссавців Криму [27]. Єдиною роботою, спеціально присвяченою гельмінтам диких хижих тварин України, що опублікована в цей період є велика стаття Л.П. Корнеева та В. П. Коваль [28].

У подальші роки було опубліковано досить багато робіт, присвячених гельмінтам та гельмінтозам свійських собак і котів України. Зоонозні хвороби пов'язані з собаками вивчав А.В. Самсонов [29]. Ґрунтовне багаторічне дослідження ехінококкозу та трихинельозу, зокрема і вивчення ролі собак у циркуляції цих небезпечних зоонозів виконане Ю. Г. Артеменко [30]. Можна також відзначити серію робіт О.М. Ємця, який вивчав ехінококкоз та інші гельмінтози собак, а також диких хижих тварин [31–32]. Матеріали щодо свійських собак було узагальнено у докторській дисертації Ю.О. Приходька [33], щодо свійських і диких котів у нашій публікації [34]. Окремі роботи узагальнюють відомості про гельмінтів диких хижих ссавців [35, 36].

Мета роботи – зіставлення відомостей щодо гельмінтофауни свійських собак і котів з одного боку та диких хижих тварин відповідних родин з іншого боку, а також визначення ступеня спільності видового складу гельмінтів цих двох груп хазяїв в умовах України. Особлива увага зверталась на види, зараження якими має природно-вогнищевий характер та види, що можуть паразитувати у людини, тобто є збудниками гельмінтозоозів.

Матеріали та методи досліджень. Переважна частина матеріалів від диких хижих ссавців, а також свійських собак і котів зібрана у період з 1988 по 2012 роки. Окремі збори гельмінтів від цих тварин було здійснено у попередні роки, починаючи з 1961 р. (колекція гельмінтів відділу паразитології Інституту зоології НАН України). Загалом було опрацьовано результати повних чи часткових гельмінтологічних розтинів 220 особин диких хижих тварин з родини собачих (4 види) та котячі (2 види), 64 свійських собаки та 11 свійських котів. Камеральна обробка зібраних матеріалів здійснювалась традиційними методами виготовлення тотальних постійних і тимчасових препаратів, їх вивчення за допомогою мікроскопу та визначення їх видової приналежності. Узагальнено літературні відомості про гельмінтів свійських і диких хижих тварин.

Результати досліджень. Наразі ступінь вивченості гельмінтів свійських і диких хижих тварин України в цілому не поступається сусіднім країнам – Білорусі, Польщі, Словаччині, Угорщині. Загалом у цих тварин тут зареєстровано 70 видів гельмінтів, зокрема цестод 20, трематоди 25, нематод 24 види та акантоцефал 1 вид. Відомо, що переважна більшість видів що паразитують у хижих тварин є евриксенними [37] і можуть зустрічатися у різних видів цих ссавців чи навіть мають ширше коло хазяїв. Однак потенційно широка специфічність по різному виявляється у різних екологічних умовах та за різного ступеня антропогенного впливу. Тож певну увагу про коло хазяїв та характер обміну між дикими і свійськими хижими тваринами в умовах України надають відомості, наведені нижче.

У свійських собак зареєстровано 48 видів гельмінтів (15 цестод, 17 трематод, 15 нематод, 1 акантоцефал). Спільними для свійських і диких собачих виявились 39 видів гельмінтів (13 цестод, 11 трематод, 14 нематод та 1 акантоцефал). Тільки у свійських собак зареєстровано 9 видів, у диких собачих – 11 видів гельмінтів. Проте майже всі ці види відомі в інших регіонах як у свійських, так і у диких тварин. У свійських котів зареєстровано в Україні 42 види гельмінтів. З 11 видів гельмінтів, зареєстрованих у диких котів, 8 – є спільними для свійських котів, а 2 види відомі у свійських котів в інших регіонах. Спільні для свійських собак і котів 19 видів. Специфічними для котячих можливо є тільки 3 види нематод. У свійських котів зареєстрована багата фауна трематод, з яких тільки 5 спільні для свійських собак. Переважають широкоспецифічні види, пов'язані з рибоїдними птахами, джерелом зараження якими є риби. Реєструвались такі види гельмінтів переважно в південних приморських районах. Гельмінтофауна фонових видів диких хижих тварин досліджена досить повно, деякі менш численні та рідкісні види (снотовидний собака, шакал, рись, лісовий кіт) потребують додаткового вивчення. Відомості про видовий склад гельмінтів усіх досліджених видів хижих ссавців України зведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Гельмінти спільні для свійських собак, котів і диких хижих тварин України

Назва гельмінтів	собака	вовк	лисиця	снотовидний собака	шакал	свійський кіт	лісовий кіт	рись
Цестоди								
<i>Diphyllobothrium latum</i>	+	+	+	+		+	+	
<i>Spirometra erinaceieuropaei</i>		+		+			+	
<i>Mesocestoides lineatus</i>	+	+	+	+	+	+	+	
<i>M. litteratus</i>		+	+					
<i>Dipylidium caninum</i>	+	+	+			+		
<i>Joyeuxiella pasqualei</i>						+		
<i>D. rossicum</i>	+		+			+		
<i>Echinococcus granulosus</i>	+	+	+			+		
<i>E. multilocularis</i>			+					
<i>Hydatigera taeniaeformis</i>	+		+			+	+	
<i>Multiceps multiceps</i>	+	+	+		+			
<i>M. serialis</i>	+	+	+					
<i>M. skrjabini</i>	+		+					
<i>Taenia cervi</i>		+	+					
<i>T. crassiceps</i>	+		+	+				
<i>T. hydatigena</i>	+	+	+			+		
<i>T. ovis</i>	+							
<i>T. pisiformis</i>	+	+	+			+		+
<i>T. soleum l.</i>	+							
<i>Tetratirotaenia polyacantha</i>	+	+	+					
Трематоди								
<i>Echinostoma revolutum</i>	+					+		
<i>Euparyphium melis</i>	+		+	+		+		
<i>Echinochasmus perforiatus</i>	+		+	+		+		
<i>Mesorchis denticulatus</i>	+		+			+		
<i>Mesorchis pseudoechinatus</i>						+		
<i>Opisthorchis felineus</i>	+		+	+		+		

Розділ 7. Паразитологія

<i>Metorchis albidus</i>	+		+			+		
<i>Pseudamphistomum truncatum</i>	+					+		
<i>Apophallus muelingi</i>						+		
<i>Rossicotrema donicum</i>	+		+	+		+		
<i>Parascocotyle italica</i>	+					+		
<i>P. longa</i>						+		
<i>Pygidiopsis genata</i>						+		
<i>Cryptocotyle concavum</i>	+					+		
<i>Cryptocotyle jejuna</i>						+		
<i>C. lingua</i>	+		+			+		
<i>Metagonimus yokagawai</i>	+		+			+		
<i>Ponticotrema euxini</i>						+		
<i>Tauridiana pontica</i>	+					+		
<i>Plagiorchis elegans</i>	+							
<i>Dicrocoelium dendriticum</i>	+		+					
<i>Alaria alata</i>	+	+	+	+		+		
<i>Pharyngostomum cordatum</i>						+		
<i>Mesostephanus appendiculatus</i>	+		+			+		
<i>Paracoenogonimus skworzowi</i>				+				
Нематоди								
<i>Capillaria feliscati</i>						+		
<i>C. plica</i>	+	+	+					
<i>Tominx aerophilus</i>		+	+			+		
<i>Trichocephalus vulpis</i>	+	+	+	+				
<i>Trichinella spiralis</i>	+	+	+			+		
<i>T. britovi</i>		+	+	+				+
<i>T. nativa</i>			+				+	
<i>Dioctophyme renale</i>	+							
<i>Strongiloides stercoralis</i>	+		+	+				
<i>Ancylostoma caninum</i>	+	+		+		+	+	
<i>A. tubaeforme</i>						+		
<i>Uncinaria stenocephala</i>	+	+	+	+		+		
<i>Crenosoma vulpis</i>	+	+	+					
<i>Molineus patens</i>	+		+					
<i>Toxascaris leonina</i>	+	+	+			+	+	
<i>Toxocara canis</i>	+	+	+			+		+
<i>T. mystax</i>						+	+	
<i>Spirura rytipleurites</i>			+			+		
<i>Spirocerca arctica</i>			+					
<i>S. lupi</i>	+		+					
<i>Rictularia affinis</i>	+		+					
<i>Physaloptera sibirica</i>			+					
<i>Dirofilaria immitis</i>	+		+					
<i>Dirofilaria repens</i>	+		+			+		
<i>Dirofilaria sp.</i>		+						
<i>Акантоцефалу</i>								
<i>Macracanthorhynchus catulinus</i>	+		+					

Природно-вогнищеві хвороби є досить різними за локалізацією осередків, характером циркуляції збудників в осередках захворювання і відповідно особливостями перебігу епідеміологічних та епізоотичних процесів.

Типові природно-вогнищеві хвороби – це трансмісивні хвороби, що передаються від тварини до тварини чи людини переносником (передавачем), звичайно кровосисними членистоногими. Саме такими є диروفіляріози. Хвороба, що спричинюється *D. repens*, в останні десятиріччя стрімко поширилася по всій Україні. Захворюваність безпритульних собак у окремих районах може досягати 100 %. Реєструється у собак в окремих випадках і *D. immitis*. Проміжними хазяями і передавачами цієї хвороби є комарі. Про успішну циркуляцію цих хвороб в умовах України свідчить також зростання з кожним роком кількості випадків диروفіляріозу людей.

Значно більше серед гельмінтозів хижих тварин **нетрансмісивних природновогнищевих хвороб**, зокрема і зоонозів. Стосовно умов, що існують в Україні, можна розрізнити кілька категорій таких інвазій.

1. Такі гельмінтози, що циркулюють майже виключно в природних біоценозах, проте за певних умов можуть поширюватись і у синантропних осередках. Зокрема цьому може сприяти існування такої об'єднуючої ланки як чисельні безпритульні собаки. Це насамперед альвеококкоз (мультілокулярний ехінококкоз), спірометрроз (спарганоз) та мезоцестоїдоз, а також трихінельоз, спричинений *T. nativa*, *T. britovi*. У людини в Україні ці хвороби не зареєстровані. *S. erinaceieuropei* та *E. multilocularis* не зареєстровані тут і у свійських собак і котів. Проте за літературними даними ці цестоди можуть паразитувати у свійських собак. Опосередковано це підтверджують також неодноразові реєстрації спарганозу у свійських свиней в Україні. Зрідка у людини можуть реєструвати такі трематоди як *M. albidus* та *A. alata*. До цієї категорії певно належить і діктофимоз, який проте реєструвався в Україні лише у свійських собак. Що ж до інших гельмінтозів що не є зоонозами, то переважно в природних осередках циркулюють *M. appendiculatus*, *E. melis*, *E. perfoliatus*, *M. denticulatus*, *C. vulpis*, *S. lupi*, *M. catulinus* та деякі інші, що в певних випадках зустрічаються у свійських собак і котів. Останні запозичують у диких тварин також багато трематодозів, переважно пов'язаних з рибами чи амфібіями, що є джерелом інвазії. Збудники цих гельмінтозів не мають вираженої специфічності і відзначаються широким колом остаточних хазяїв (переважно рибобідні птахи).

2. Гельмінтози, активна циркуляція яких відбувається як серед диких тварин, так і у синантропних осередках і ці осередки пов'язують між собою безпритульних собак. Це передусім такі небезпечні хвороби як ехінококкоз та опісторхоз, досить поширені в Україні у людей. Хазяями *E. granulosus* у природних біоценозах є вовк та дикий кабан, а в синантропних осередках собака та свійські копитні. Остаточними хазяями *O. felineus* в Україні поряд з людиною є свійські собаки та коти, а також лисиці та енотовидні собаки. Циркуляція опісторхів відбувається у природних біотопах, зокрема за участі гідробіонтів (молюски, риби). Так само звичайними паразитами як свійських, так і диких тварин в Україні є *T. crassiceps*, *T. pisiformis*, *T. polyacantha*, *H. taeniaeformis*, *A. caninum*, *U. stenocephala*, *T. vulpis*, *T. leonina* та деякі інші, що не є збудниками зоонозів. Природні і синантропні осередки цих хвороб певною мірою ізольовані, зокрема цестоди можуть використовувати як проміжних хазяїв як свійських чи синантропних (кролі, миші, пацюки), так і диких (зайці, гризуни) тварин. У таких випадках ланкою, що пов'язує природні синантропні осередки є безпритульні собаки і коти.

3. Гельмінтози, зараження якими свійських собак і котів відбувається переважно у синантропних осередках. Зрідка, але досить регулярно у людей в Україні реєструється дипілідіоз. Головними остаточними хазяями *D. caninum* є свійські собаки та коти, а в природних біоценозах переважно лисиці та вовки, проте людина напевно заражається виключно у синантропних осередках. Так само токсокарози, які у людей перебігають як ларвальні нематодози, активно циркулюють як у синантропних осередках, так і у природних біоценозах серед диких хижих тварин. Відомі також спорадичні випадки зараження людей ценурозом (*M. multiceps*) та тонкошийним цистіцеркозом (*T. hydatigena*), проте джерелом зараження у таких випадках є свійські собаки.

Синантропновогнищеві гельмінтози – такі інвазії, циркуляція яких відбувається в межах окремого населеного пункту, тваринницького господарства, ферми чи певної спільноти людей. В таких випадках в циркуляції задіяні свійські хижі та копитні, кролі чи синантропні гризуни. У багатьох випадках, як зазначено вище, паралельно можуть існувати природні вогнища, в яких інвазія циркулює між дикими тваринами. Виключенням є їжа що теніоз людей, спричинений *T. solium*. У свійських собак зрідка реєструються личинки цієї цестоди (*Cysticercus cellulosae*). Проте в умовах України собаки не беруть участі у циркуляції хвороби, оскільки не можуть бути джерелом інвазії людини.

Дифілоботриоз, який зустрічається у людей в Україні не часто, але регулярно є окремою своєрідною категорією природновогнищевих зоонозних хвороб, осередки її визначають як «антропоценотичні вогнища» [38]. Людина є головним, практично єдиним остаточним хазяїном в переважній більшості регіонів, де поширений *D. latum*, зокрема в Україні. Здатність свійських собак і котів заражатися дифілоботриозом багаторазово підтверджена експериментально, тож немає сумнівів, що дикі хижі ссавці також можуть бути хазяями *D. latum*, до того ж цей гельмінт реєстрували у лисиць на звірофермах. Проте є підстави вважати, що переважна більшість випадків реєстрації *D. latum* у диких тварин насправді стосується іншого виду – *S. erinaceieuropei*. У той же час перший і другий проміжні хазяї *D. latum* – прісноводні гідробіонти і більша частина життєвого циклу цієї цестоди відбувається у природних біоценозах різних водойм поза поселеннями людини. Людина, як і хижі тварини, заражується, вживаючи рибу.

Серед гельмінтів, зареєстрованих у свійських та диких хижих тварин України, є види, характерні для певних природно-географічних регіонів. В умовах України це переважно види, пов'язані з степовими та приморськими біоценозами. Такими є зокрема цестоди *J. pasqualei* та *D. rossicum*. Серед трематод це види, життєві цикли яких пов'язані з морськими молюсками, зокрема *R. donicum*, *P. italica*, *C. concavum*, *C. lingua*, *P. euxini*, *T. pontica* та деякі інші. Такі нематоди як *D. renale* та *D. imititis* також переважно зустрічаються у регіонах з більш теплим кліматом. Усі такі гельмінтози є природно-вогнищевими хворобами.

Висновки. Нова ситуація щодо природно-вогнищевих гельмінтозів хижих тварин, зокрема зоонозів, що склалася на початку XXI століття в Україні, визначається формуванням численних «популяцій» безпритульних собак у великих містах і виникненням значних за чисельністю груп дичавілих собак, які опанували певні екологічні ніші у природних біоценозах зелених зон мегаполісів і інших міст, а також території що охороняються різних категорій. Завдяки постійним міграціям окремих груп таких собак з природних біоценозів у незабудовані ділянки безпосередньо у містах і повернення їх назад, ці тварини стали з'єднувальною ланкою, що переносить збудників небезпечних хвороб, зокрема і гельмінтозів, забезпечуючи досить стабільний обмін між природними і синантропними осередками інвазій. До того ж існує реальна перспектива синантропізації лисиці, яка вже стала постійним компонентом населення зелених зон і парків багатьох міст Європи. Все це обумовлює актуальність поглибленого вивчення гельмінтів і гельмінтозів безпритульних собак у різних регіонах України і необхідність організації постійного моніторингу епізоотологічної та епідеміологічної ситуації щодо небезпечних зоонозів, зокрема гельмінтозів.

Список літератури

1. Небогаткін, І.В. Урбозоологічні аспекти поширення іксодових кліщів (Ixodidae, Parasitiformes) на прикладі Київського мегаполісу [Текст] : автореф. дис. ... канд. біол. наук / І.В. Небогаткін. – К., 2012. – 24 с.
2. Occurrence of *Echinococcus multilocularis* (Cestoda, Taeniidae) in red foxes (*Vulpes vulpes*) from Western Ukraine [Text] / V.A. Kharchenko [et al.] // Acta Parasitol. – 2008. – Vol. 53 (1). – P. 36–40.
3. Деятельность двадцати восьми гельминтологических экспедиций в СССР (1919–1925) [Текст]. – М.: Изд-во ГИЭВ, 1926. – 296 с.
4. Петров, А.М. Глистные инвазии собак и их санитарное и экономическое значение [Текст] / А.М.Петров. – М.; Л.: Сельхозгиз, 1931. – 191 с.
5. Исайчиков, И.М. К фауне паразитических червей домашних плотоядных Крыма. I. Паразитические черви собак [Текст] / И.М. Исайчиков // Уч. тр. Сибирского вет. ин-та. – 1924. – Вып. 6. – С. 47–106.
6. Исайчиков, И.М. К фауне паразитических червей домашних плотоядных Крыма. II. Паразитические черви кошек [Текст] /

И.М. Исайчиков // Тр. сибирского вет. ин-та. – 1927. – Вып. 7. – С. 132–170. 7. Исайчиков, И.М. Роль собак в распространении ленточноглистных болезней человека и домашних животных [Текст] / И.М. Исайчиков // Вет. труженник. – 1925. – № 8. – С. 4. 8. Иваницкий, С.В. К фауне трематод позвоночных Украины (по материалам 26 СГЭ) [Текст] / С.В. Иваницкий // Вет. дело. – 1927. – № 5 (42). – С. 26–42. 9. Иваницкий С.В. К фауне трематод позвоночных Украины (по материалам 26 СГЭ) [Текст] / С.В. Иваницкий // Вет. дело. – 1927. – № 8 (45). – С. 23–44. 10. Иваницкий, С.В. Наслідки роботи 3-ої української (58 всесоюзної) гельмінтологічної експедиції до Київської округи і на Носієвську дослідну с.-г. станцію [Текст] / С.В. Иваницкий // Зб. праць Ін-ту наук. та практ. ветеринарії. – 1930. – Вып. 1. – С. 34–68. 11. Иваницкий, С.В. Материали к гельминтофауне позвоночных Украины (фауна цестод, нематод и колючеголовых) [Текст] / С.В. Иваницкий // Сб. тр. Харьковск. вет. ин-та. – 1940. – Вып. 1. – С. 129–154. 12. Носик, А.Ф. Эхинококкоз кишечника собак и меры борьбы с ним [Текст] : реф. канд. дис. / А.Ф. Носик // Сб. тр. Харьк. вет. ин-та. – 1939. – Т. 18, вып. 1. – С. 69–87. 13. Куліков, М.С. Поширення найголовніших гельмінтозів с.-г. тварин на території Київської і Житомирської областей [Текст] / М.С. Куліков // Наук. пр. / УІЕВ. – 1941. – Т. 10. – С. 60–82. 14. Попова, З.Г. Поширення найголовніших гельмінтозів с.-г. тварин у Чернігівській області [Текст] / З.Г. Попова // Наук. праці. УІЕВ. – 1941. – Т. 10. – С. 82–93. 15. Кльосов, М.Д. Поширення найголовніших гельмінтозів с.-г. тварин у Харківській, Сталінській і Ворошиловградській областях [Текст] / М.Д. Кльосов, С.А. Гнатюк, М.Я. Бекерман // Наук. праці. УІЕВ. – 1941. – Т. 10. – С. 93–127. 16. Кльосов, М.Д. Поширення і динаміка найголовніших гельмінтозів с.-г. тварин у Запорізькій, Дніпропетровській, Полтавській, Вінницькій та Камінець-Подільській областях і в Молдавії [Текст] / М.Д. Кльосов, С.А. Гнатюк, М.Я. Бекерман // Наук. праці. УІЕВ. – 1941. – Т. 10. – С. 127–158. 17. Єфімов, А.З. До вивчення фауни паразитичних черв'яків свійських м'ясоїдних тварин УРСР [Текст] / А.З. Єфімов // Зб. праць зоол. музею; Ін-т зоол. та біол. АН УРСР. – 1938. – № 21–22. – С. 177–186. 18. Прендель, А.Р. Материали к изучению гельминтофауны домашних плотоядных южной Украины [Текст] / А.Р. Прендель // Тр. протозойно-паразит. отд. Одесск. бактериол. ин-та и обл. малярийн. станции. – 1937. – Т. 21, № 4. – С. 706. 19. Носик, А.Ф. Эхинококкоз животных и меры борьбы с ним [Текст] : автореф. дис. ... д-ра биол. наук / А.Ф. Носик. – Х., 1953. – 20 с. 20. Гончаров, А.П. Ценуроз овец на Украине [Текст] / А.П. Гончаров, И.Ф. Бут, И.И. Киченко // Пробл. паразитол. – К., 1967. – С. 263–264. 21. Гончаров, А.П. Распространение тенидозов среди собак Харькова [Текст] / А.П. Гончаров, И.И. Романчук // IX конф. Укр. паразитол. общ-ва. – К. : Наук. думка, 1980. – Ч. 1. – С. 158–159. 22. Булгаков В.А. Эхинококкоз в южных и западных областях Украинской ССР и особенности его эпидемиологии [Текст] : автореф. дис. ... канд. вет. наук / В.А. Булгаков. – К., 1964. – 20 с. 23. Изучение распространения и некоторых вопросов эпизоотологии эхинококкоза и ценуроза сельскохозяйственных животных в Запорожской области и организация оздоровительных противоэхинококковых и противоченурозных мероприятий [Текст] / М.Д. Кльосов [и др.] // Пробл. паразитол. – К., 1967. – С. 273–276. 24. Возбудители зоонозов выявленные на территории Киева и его окрестностей [Текст] / Р.С. Чеботарев [и др.] // Врач. дело. – 1959. – № 12. – С. 1305–1306. 25. К изучению паразитофауны и паразитозов домашних плотоядных на территории Киева и его окрестностей [Текст] / Р.С. Чеботарев [и др.] // Тр. УРНОП. – К. : Изд-во АН УССР, 1961. – № 1. – С. 188–196. 26. Шевцов, А.А. Изучение паразитологической обстановки в Сквирском районе Киевской области [Текст] / А.А. Шевцов, Л.Н. Заскинд, В.Г. Серая // Пробл. паразитол. : тр. УРНОП. – К. : Изд-во АН УССР, 1963. – № 2. – С. 123–134. 27. Каденации, А.Н. Гельминтофауна млекопитающих Крыма и опыт оздоровления домашних животных от основных гельминтозов [Текст] / А.Н. Каденации. – Омск, 1957. – 137 с. 28. Корнеев, А.П. К изучению гельминтофауны пушных зверей Украинской ССР [Текст] / А.П. Корнеев, В.П. Коваль // Работы по гельминтологии. – М. : Наука, 1958. – С. 161–166. 29. Самсонов, А.В. Биологические и социальные основы борьбы и профилактики ряда важнейших гельминтозов в условиях Украины [Текст] : автореф. дис. ... д-ра биол. наук / А.В. Самсонов. – М., 1988. – 50 с. 30. Артеменко, Ю.Г. Трихинелез и эхинококкоз животных в Украинской ССР. Эпизоотология и меры борьбы [Текст] : автореф. дис. ... д-ра вет. наук / Ю.Г. Артеменко. – М., 1987. – 50 с. 31. Ємець, О.М. Штамова належність *Echinococcus granulosus* Північно-Східної України та особливості його циркуляції в умовах регіону [Текст] : автореф. дис. ... канд. біол. наук / О.М. Ємець. – К., 2003. – 22 с. 32. Ємець, А.М. Роль собак в распространении эхинококкоза в условиях Северо-Восточной Украины [Текст] / А.М. Ємець // Паразитарные болезни человека, животных и растений : тр. VI Междунар. науч.-практ. конф. – Витебск, 2008. – С. 428–431. 33. Приходько, Ю.О. Кишкові гельмінтози свиней і собак та експериментальне обґрунтування застосування вітчизняного антгельмінтика альбендазолу [Текст] : автореф. дис. ... д-ра біол. наук / Ю.О. Приходько. – Х., 2002. – 32 с. 34. Корнюшин, В.В. Гельмінти свійського та дикого kota в Україні [Текст] / В.В. Корнюшин, Е.І. Вароді // Наук. вісн. НУБПУ. – К., 2010. – № 151, ч. 2. – С. 113–118. – (Сер. Вет. медицина, якість і безпека продукції тваринництва). 35. К гельмінтофауне домашніх і диких хищних млекопитающих Украины [Текст] / В.В. Корнюшин [и др.] // Матеріали наук.- практ. конф. паразитологів. Нац. аграр. ун-т. – К., 1999. – С. 90–93. 36. Korniyushin, V.V. The helminths of wild predatory mammals of Ukraine. Cestodes [Text] / V.V. Korniyushin, E.I. Malyshko (Varodi), A.M. Malega // Vestn. zool. – 2011 – Vol. 45 (6). – P. 483–490. 37. Козлов, А. Определитель гельминтов хищных млекопитающих СССР [Текст] / А. Козлов. – М. : Наука, 1977. – 275 с. 38. Делямуре, С.Л. Дифиллоботриды – ленточные гельминты человека, млекопитающих и птиц. Основы цестодологии [Текст] / С.Л. Делямуре, А.С. Скрыбин, А.М. Сердюков. – М. : Наука, 1985. – Т. 11. – 200 с.

DOMESTIC DOGS AND CATS AS THE RESERVOIR OF NATURAL NIDI AND ZONOTIC HELMINTHOSES UNDER PRESENT CONDITIONS IN UKRAINE

Korniyushin V.V., Malyshko E.I., Malega O.M.

I.I. Schmalhausen Institute of Zoology, NAS of Ukraine, Kyiv

Data from literature and results of original investigations concerning the helminth fauna of domestic and wild animals from the families Canidae and Felidae are summarized. The list of helminths comprises 70 species (20 cestodes, 25 trematodes, 24 nematodes and 1 acanthocephalan). Majority of them (43 species) are common for domestic and wild carnivores. Most of these helminths are the agents of zoonoses; they parasitize hosts on larval and adult stages. Among them, the following species are the most important: *Echinococcus granulosus*, *E. multilocularis*, *Diphyllobothrium latum*, *Opistorchis felinus*, *Trichinella spiralis*, *Dirofilaria repens*, *Toxocara canis*. There is also a plenty of species which are the agents of natural nidi diseases and may create the synanthropic foci of helminthoses. There are also the species with wide specificity that are characteristic for certain natural geographic regions of Ukraine, particularly for coastal districts.